

DOI: 10.31648/kpp.11396

Kacper Łaskarzewski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0009-0005-1591-0749

kacper.laskarzewski@student.uwm.edu.pl

Charakter prawny umowy (statutu) spółki kapitałowej

Wstęp

Spółka kapitałowa jest osobą prawną, której kreacja następuje z mocy prawa po dopełnieniu przewidzianych przepisami formalności rejestrowych. Oznacza to, że z chwilą spełnienia ustawowych wymogów (sporządzenie aktu założycielskiego we właściwej formie i wpis do rejestru przedsiębiorców) powstaje odrębny podmiot wyposażony w pełną zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych. W przypadku spółek kapitałowych momentem uzyskania podmiotowości prawnej jest wpis do Krajowego Rejestru Sądowego – dopiero z tą chwilą spółka staje się pełnoprawną osobą prawną o charakterze korporacyjnym i może uczestniczyć w obrocie jako samodzielny podmiot praw i obowiązków. Kluczowym aktem założycielskim spółki jest jej umowa (statut), która stanowi fundament organizacyjny funkcjonowania danej osoby prawnej. W literaturze podkreśla się, że umowa spółki ma jednocześnie charakter normatywny i zobowiązaniowy – z jednej strony kreuje nowy podmiot prawa (warunkując jego powstanie), z drugiej zaś zobowiązuje wspólników do określonych świadczeń na rzecz spółki. Celem niniejszego artykułu jest wszechstronna analiza prawnego charakteru umowy (statutu) spółki kapitałowej, uwzględniająca zarówno aspekty teoretyczne, jak i praktyczne konsekwencje zakwalifikowania tego aktu jako szczególnego rodzaju czynności prawnej.

Przeprowadzone badania opierają się przede wszystkim na metodzie dogmatycznej – językowo-logicznej analizie obowiązujących norm prawa handlowego i cywilnego, odnoszących się do problematyki powstawania spółek i charakteru ich aktów założycielskich. Wykorzystano także elementy analizy historycznej, ukazując ewolucję konstrukcji osoby prawnej oraz pojęcia statutu osoby prawnej na przestrzeni czasu, co

pozwala lepiej zrozumieć współczesne ujęcie omawianych instytucji. Ponadto w ograniczonym zakresie zastosowano metodę prawnoporównawczą, wskazując na analogię z systemem anglosaskim (m.in. dualizm angielskich dokumentów założycielskich spółki: *memorandum of association* i *articles of association*). Artykuł ma charakter analityczno-interpretacyjny; tezy formułowane w toku wywodu znajdują oparcie w przepisach prawa oraz poglądach doktryny i orzecznictwa.

Spółka kapitałowa jako osoba prawna – powstanie i ustrój

Powstanie spółki kapitałowej następuje w trybie normatywnej koncepcji osoby prawnej, co oznacza, że państwo (ustawodawca) nadaje spółce osobowość prawną z chwilą dokonania wpisu do rejestru handlowego. Umowa zawarta między wspólnikami (akt założycielski) jest zatem warunkiem *sine qua non* zaistnienia spółki, lecz dopiero wpis konstytuuje jej byt prawny. W polskim systemie prawnym zasada ta wynika z art. 12 Kodeksu spółek handlowych¹ w zw. z art. 37 Kodeksu cywilnego, które przewidują, że uzyskanie osobowości prawnej przez spółkę następuje *ex lege* z chwilą rejestracji². W świetle art. 35 KC organizację i sposób działania osoby prawnej regulują przepisy prawa oraz jej statut, w granicach przewidzianych ustawą. Termin „statut” w rozumieniu art. 35 KC należy interpretować szeroko – jako wewnętrzny akt organizacyjny danej osoby prawnej. W konsekwencji zarówno umowa spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, jak i statut spółki akcyjnej (a także umowa prostej spółki akcyjnej) pełnią funkcję statutu w rozumieniu art. 35 KC. Innymi słowy, akt założycielski spółki kapitałowej jest statutem korporacyjnym – zbiorem podstawowych norm ustrojowych danej spółki, określających m.in. strukturę organizacyjną, kompetencje organów, prawa i obowiązki wspólników oraz zasady prowadzenia spraw spółki³.

Należy jednak zauważyć, że terminologia używana w KSH w odniesieniu do spółek kapitałowych nie jest jednolita. Ustawodawca posługuje się pojęciem umowy spółki w przypadku spółki z o.o. oraz prostej spółki akcyjnej, natomiast w odniesieniu do spółki akcyjnej mówi o statucie. Nie oznacza to bynajmniej fundamentalnej różnicy co do charakteru tych aktów – mają one analogiczną funkcję prawną, stanowiąc akt założycielski osoby prawnej. Doktryna wskazuje, że „umowa spółki” jest pojęciem rodzajowym, obejmującym wszystkie typy spółek handlowych (art. 3 KSH)⁴. Jedynie technika prawodawcza sprawia, że dla spółek akcyjnych przyjęto tradycyjny termin „statut”. Warto jednak podkreślić, że każda spółka kapitałowa w organizacji działa w oparciu o postanowienia swojego aktu założycielskiego (umowy/statutu)

¹ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2125 z późn. zm.), dalej jako KSH; A.W. Wiśniewski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 1A: *Spółki osobowe. Komentarz. Art. 1–36*, 2024, Legalis, komentarz do art. 12.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1360 z późn. zm.), dalej jako KC.

³ A. Kubiak-Cyryl, [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, 2024, Legalis, komentarz do art. 33.

⁴ Por. M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, 2018, Lex, komentarz do art. 3.

już od chwili jego zawarcia⁵. Od momentu podpisania umowy i ustanowienia spółki w organizacji, wspólnicy i organy mogą podejmować czynności zmierzające do rejestracji (np. wnieść wkłady, powołać zarząd), choć dopiero wpis daje spółce pełnię praw podmiotowych⁶.

Treść umowy (statutu) spółki kapitałowej podlega ograniczeniom prawnym – przepisy KSH wymagają, by zawierała ona pewne *essentialia negotii* (elementy przedmiotowo istotne)⁷. I tak, zgodnie z art. 157 § 1 KSH umowa spółki z ograniczoną odpowiedzialnością musi określać co najmniej: firmę (nazwę) i siedzibę spółki, przedmiot działalności, wysokość kapitału zakładowego, czy wspólnik może mieć więcej niż jeden udział, liczbę i wartość nominalną udziałów objętych przez poszczególnych wspólników oraz czas trwania spółki, jeżeli jest oznaczony. Dla prostej spółki akcyjnej odpowiednik tych wymogów zawarto w art. 300 § 5 KSH (m.in. firma i siedziba, przedmiot działalności, liczba i serie akcji, oznaczenie wkładów niepieniężnych i akcjonariuszy je obejmujących, organy spółki oraz liczba ich członków). Z kolei statut spółki akcyjnej zgodnie z art. 304 § 1 KSH powinien określać m.in.: firmę i siedzibę, przedmiot działalności, czas trwania spółki (jeśli jest oznaczony), wysokość kapitału zakładowego (oraz wpłaconego przed rejestracją), wartość nominalną i liczbę akcji (ze wskazaniem ich rodzajów i uprawnień), nazwiska założycieli, skład organów (liczbę członków zarządu i rady nadzorczej) oraz pismo przeznaczone do ogłoszeń spółki. Powyższe wymagania gwarantują, że akt założycielski zawiera minimalny, niezbędny zakres postanowień ustrojowych spółki. Jeżeli umowa/statut nie zawiera któregośkolwiek z wymaganych elementów, np. nie określa przedmiotu działalności czy wysokości kapitału zakładowego, co do zasady sąd rejestrowy odmówi wpisu takiej spółki do rejestru⁸. Nawet jednak w przypadku wadliwego przeoczenia braku elementów przedmiotowo istotnych i zarejestrowania spółki przepisy przewidują szczególne środki zaradcze. Kodeks spółek handlowych w art. 21 § 1 przyznaje sądowi rejestrowemu kompetencję do rozwiązywania spółki kapitałowej zarejestrowanej mimo poważnych wad aktu założycielskiego. Sąd może orzec rozwiązanie spółki, jeżeli stwierdzi, że: 1) nie zawarto w ogóle umowy spółki; 2) przedmiot działalności spółki określony w umowie/statucie jest sprzeczny z prawem; 3) umowa/statut nie zawiera postanowień dotyczących firmy, przedmiotu działalności, wkładów albo – poza P.S.A. – kapitału zakładowego; 4) wszystkie osoby zawierające umowę (podpisujące statut) nie miały zdolności do czynności prawnych w chwili zawarcia. Przypadki te należą do katalogu najpoważniejszych uchybień przy tworzeniu spółki i mają na celu eliminację z obrotu podmiotów, których akt założycielski rażąco narusza prawo lub dobre obyczaje⁹.

⁵ Zob. M. Romanowski, [w:] A. Szajkowski (red.), *Prawo spółek osobowych*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 16, 2016, Legalis.

⁶ Por. A. Szajkowski, [w:] A. Szajkowski (red.), *Prawo spółek osobowych*, 2016, Legalis.

⁷ A. Kidyba, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 1: *Komentarz do art. 1–300 k.s.h.*, 2015, Legalis.

⁸ Ibidem.

⁹ A. Hajos-Iwańska, *Nieważność czynności prawnych w prawie spółek kapitałowych*, Warszawa 2014.

Podsumowując, spółka kapitałowa jako osoba prawna powstaje na podstawie aktu założycielskiego (umowy/statutu) z chwilą dokonania wpisu rejestrowego, zaś sama umowa spółki pełni rolę wewnętrznego „prawa” danej korporacji. Formalizm wymagany przy tworzeniu spółki, tj. forma aktu notarialnego umowy/statutu oraz postępowanie rejestrowe, służy zagwarantowaniu pewności i bezpieczeństwa obrotu. Wymóg aktu notarialnego zapewnia autentyczność i prawidłowość oświadczeń woli wspólników, zaś kontrola sądu rejestrowego nad treścią umowy/statutu ma na celu wychwycenie ewentualnych niezgodności z prawem lub braków treściowych przed zarejestrowaniem spółki. Dzięki temu spółka kapitałowa rozpoczyna działalność z jasno określoną strukturą organizacyjną i kapitałową, a interesy przyszłych kontrahentów oraz wspólników mniejszościowych są lepiej chronione (np. poprzez ujawnienie w rejestrze wysokości kapitału zakładowego, składu zarządu itp.).

Normatywny i obligacyjny charakter umowy spółki kapitałowej

Charakter prawny umowy spółki od dawna budzi spory w doktrynie prawa handlowego. W dawniejszych teoriach kwestionowano umowny (cywilnoprawny) charakter tego aktu, traktując go raczej jako jednostronny akt władczy o charakterze normatywnym. Klasyczny przedstawiciel tego podejścia, Otto von Gierke, uważał umowę spółki za jednostronny akt konstytutywny tworzący osobę prawną; odrzucał możliwość kwalifikowania umowy spółki jako umowy wzajemnej czy zobowiązaniowej w rozumieniu prawa cywilnego¹⁰. Echo tej koncepcji wybrzmiewało również w przedwojennej doktrynie polskiej, gdzie podkreślano odrębność „aktu założenia spółki” od typowych umów obligacyjnych¹¹.

Współcześnie podejście do rzeczowej problematyki uległo znacznym przeobrażeniom. Wielu autorów podaje, że umowa spółki posiada cechy szczególnego aktu normatywnego prawa prywatnego, regulującego ustrój i funkcjonowanie tworzonej osoby prawnej. Takie stanowisko wyraża m.in. Adam Opalski, definiując umowę spółki właśnie jako „prywatny akt normatywny”, określający zasady działania korporacji¹². Według tej koncepcji postanowienia umowy spółki mają charakter generalny i abstrakcyjny wobec członków spółki – podobnie jak przepisy ustawy kształtują ramy organizacyjne, tak umowa (statut) ustanawia wiążące normy wewnętrzne dla wspólników i organów spółki. Z drugiej strony nie sposób negować, że umowa spółki jest zawierana w drodze zgodnych oświadczeń woli wspólników i w tym sensie stanowi czynność prawną o charakterze zobowiązaniowym. Wspólnicy zobowiązują się w niej do określonych świadczeń (przede wszystkim wniesienia wkładów na rzecz spółki oraz ewentualnie innych świadczeń czy działań przewidzianych w umowie), co upodabnia ten akt do wielostronnej umowy zobowiązaniowej. W najnowszych opracowaniach

¹⁰ Zob. O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht*, Band 1: *Allgemeiner Teil u. Personenrecht*, Lipsk 1895, s. 486.

¹¹ W. Makowski, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Kraków 1934.

¹² Zob. A. Opalski, A.W. Wiśniewski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2018, komentarz do art. 3, nb 8.

podkreśla się więc dualizm natury umowy spółki, tzn. łączy ona aspekt normatywny (organizacyjny) z aspektem obligacyjnym (zobowiązaniowym)¹³.

Za podwójnym normatywno-obligacyjnym charakterem umowy spółki przemawia również analiza dorobku judykatury. Sąd Najwyższy w wyroku z 27 lutego 2003 r.¹⁴ stwierdził, że statut spółki akcyjnej jest wynikiem umowy obligacyjno-organizacyjnej i nie ma charakteru aktu normatywnego. Innymi słowy, Sąd Najwyższy uznał, że choć statut (umowa) spółki tworzy organizację korporacyjną, to z punktu widzenia systematyki prawa cywilnego pozostaje umową cywilnoprawną, a nie aktem prawnym powszechnie obowiązującym. Stanowisko to uwydatnia cywilnoprawną naturę stosunku spółki – między spółką a jej współnikami nie powstaje więc publicznoprawna, lecz relacja prawa prywatnego wynikająca z zawartej umowy. Równocześnie jednak nowsze orzecznictwo i doktryna nie przekreślają normatywnego aspektu umowy spółki¹⁵. Przyjmuje się, że postanowienia umowy (statutu), zwłaszcza te dotyczące ustroju spółki i uprawnień organów, mają charakter reguł organizacyjnych obowiązujących w ramach korporacji podobnie jak przepisy ustawowe (choć oczywiście ustępują pierwszeństwa normom bezwzględnie wiążącym KSH). W literaturze spotyka się nawet określenie statutu spółki mianem „ustawy wewnątrz korporacyjnej”. Nie zmienia to jednak faktu, że akt ten jest wyrazem woli założycieli i dlatego co do zasady podlega reżimowi prawnemu właściwemu dla czynności prawnych.

Najpełniej złożony charakter umowy spółki oddają koncepcje łączące elementy kilku teorii. Wskazuje się, że umowa spółki *sui generis* zawiera elementy konstrukcyjne umowy wielostronnej na rzecz spółki jako osoby trzeciej (*pactum in favorem tertii*). Wspólnicy, zawierając umowę spółki, zobowiązując się bowiem do świadczeń nie względem siebie nawzajem, lecz względem odrębnego podmiotu (spółki), który w momencie kontraktowania dopiero ma powstać. W klasycznej umowie zobowiązaniowej strony zaciągają zobowiązania wobec siebie; tutaj natomiast wszyscy wspólnicy kierują swoje świadczenia do mającej powstać spółki. Taka konfiguracja przypomina konstrukcję umowy na rzecz osoby trzeciej¹⁶ – beneficjentem zobowiązań wspólników jest spółka, choć nie była ona pierwotnie stroną umowy (nie istniała w chwili jej zawarcia). Pogląd ten został potwierdzony przez Sąd Najwyższy, który wyjaśnił, że nie można traktować spółki i jej akcjonariuszy jako dłużnika i wierzyciela wzajemnie względem siebie – brak jest klasycznych wierzytelności i długów między spółką a współnikami wynikających z samej umowy założycielskiej¹⁷. Innymi słowy, zawarcie umowy spółki nie kreuje dwustronnych zobowiązań pomiędzy poszczególnymi współnikami ani między współnikiem a spółką, tak jak czyni to typowa umowa cywilna. Tworzy natomiast status

¹³ A. Kidyba, [w:] M. Dumkiewicz, A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, 2025, Lex, komentarz do art. 3 i przywoływana tam literatura.

¹⁴ Wyrok SN z 27 lutego 2003 r., sygn. akt IV CKN 1811/00, Lex nr 83832.

¹⁵ Por. A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 1A.

¹⁶ P. Mazur, *Umowa spółki jako pactum in favorem tertii*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 1, s. 31–37.

¹⁷ Zob. postanowienie SN z 26 stycznia 2011 r., sygn. akt IV CSK 284/10, OSNC-ZD 2012, Nr 1, poz. 1.

wspólnika w ramach osoby prawnej, czyli zespół uprawnień o charakterze udziałowym (majątkowych i organizacyjnych). Sąd Najwyższy w postanowieniu z 26 stycznia 2011 r. wprost zaznaczył, że stosunek ze spółki i członkostwa w spółce nie rodzi klasycznego zobowiązania podlegającego wykonaniu, lecz zespół uprawnień majątkowych zbliżonych do prawa własności. Tym samym umowa (statut) spółki akcyjnej, a więc analogicznie i umowa spółki z o.o., nie ma charakteru czysto obligacyjnego, lecz wykazuje podobieństwo do umów prawnorzeczowych (dotyczących statusu własnościowego)¹⁸.

We współczesnej doktrynie spotkać można rozmaite ujęcia próbujące kłaść nacisk na jeden z aspektów analizowanej umowy. Wyróżniano m.in.: 1) koncepcję zobowiązaniową, traktującą umowę spółki przede wszystkim jako umowę cywilną między wspólnikami¹⁹; 2) koncepcję organizacyjną, akcentującą normatywny, statutowy charakter tego aktu; 3) koncepcję mieszaną, dopatrującą się w umowie spółki elementów umowy na rzecz osoby trzeciej. Żadna z tych koncepcji w oderwaniu nie daje jednak pełnego obrazu. Dopiero łącząc elementy poszczególnych, można właściwie scharakteryzować umowę spółki kapitałowej. Obecnie bez przeszkód można stwierdzić, że umowa spółki ma charakter *sui generis*, łącząc cechy czynności prawnej zobowiązaniowej i aktu normatywnego o skutku organizacyjnym. Umożliwia to pogodzenie faktu, że z jednej strony bez zawarcia ważnej umowy spółki nie może powstać osoba prawna, z drugiej zaś po powstaniu spółki relacje wewnętrzne między wspólnikami a spółką rządzą się swoistymi regułami, odmiennymi od typowych stosunków obligacyjnych między wierzycielami a dłużnikami.

Warto również zauważyć, że dualistyczna natura umowy spółki występuje nie tylko w systemie prawa kontynentalnego, ale ma swoje analogie na gruncie prawa anglosaskiego. W systemie angielskim „konstytucja” spółki tradycyjnie składała się z dwóch dokumentów: *memorandum of association* (akt założycielski zawierający oświadczenie woli utworzenia spółki) oraz *articles of association* (zbiór umownych postanowień regulujących wewnętrzne zasady funkcjonowania spółki)²⁰. *Memorandum* pełniło funkcję analogiczną do części konstytutywnej umowy spółki – jego zarejestrowanie powoływało spółkę do życia, natomiast *articles* stanowiły odpowiednik statutu, wiążący wspólników co do praw i obowiązków w ramach spółki²¹. Obecnie, na mocy reform prawa spółek w Anglii, *memorandum* zostało zredukowane do roli czysto formalnej, a zasadniczym aktem korporacyjnym są *articles of association*. Mimo różnic terminologicznych również w tym systemie prawnym dostrzec można podwójny charakter umowy założycielskiej spółki – jest ona aktem powołującym do życia nowy byt prawny, a zarazem umową określającą prawa udziałowców i zasady działania spółki. W obu tradycjach prawnych celem jest zapewnienie równowagi między władczyim elementem kreującym osobę prawną, a umownym uzgodnieniem interesów wspólników w ramach utworzonej organizacji²².

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Zgodnie z zasadą *contractus effectus inter partes* skutki umowy oddziałują wyłącznie na relacje między podmiotami, które brały udział w jej zawarciu lub przystąpiły do niej później.

²⁰ P. Mazur, op. cit., s. 31–37.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

Reasumując, umowa (statut) spółki kapitałowej odznacza się dualizmem prawnym. Jako akt normatywny wewnętrznego prawa spółki konstytuuje byt osoby prawnej i reguluje jej urząd, natomiast jako umowa cywilnoprawna wiąże współników co do wykonania przyjętych na siebie zobowiązań i poddaje się ogólnym regułom prawa zobowiązań (w zakresie niesprzecznym z bezwzględnie obowiązującymi przepisami KSH). Takie ujęcie zyskuje obecnie akceptację zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

Zawarcie i ważność umowy spółki kapitałowej jako czynności prawnej

Umowa spółki kapitałowej jest w sensie prawnym wielostronną czynnością prawną o charakterze zobowiązującym²³. Do jej zawarcia konieczne jest zgodne złożenie oświadczeń woli przez wszystkie strony – przyszłych współników (akcjonariuszy) spółki. Co do zasady wymaga się co najmniej dwóch założycieli, jednak wyjątkowo prawo dopuszcza utworzenie spółki kapitałowej przez jeden podmiot (np. jednoosobowa spółka z o.o.)²⁴. W takiej sytuacji zgodnie z art. 4 § 2 KSH akt założycielski sporządzony przez jedynego współnika traktowany jest na równi z umową spółki. Niezależnie od liczby założycieli umowa spółki musi zostać zawarta w formie szczególnej, tj. aktu notarialnego (art. 157 § 2 KSH dla sp. z o.o., art. 301 § 2 KSH dla S.A., art. 300 § 4 KSH dla P.S.A.). Forma ta zastrzeżona jest *ad solemnitatem*, co oznacza, że niezachowanie aktu notarialnego pociąga za sobą nieważność umowy. Warunek ten nie dotyczy umowy spółki akcyjnej zawieranej *per procuram* w trybie oferty publicznej (tzw. subskrypcji akcji), gdzie tryb postępowania normują osobne przepisy KSH²⁵.

Umowa spółki kapitałowej posiada kilka istotnych cech charakterystycznych dla czynności prawnych złożonych: jest to umowa nazwana, uregulowana w ustawie (KSH) w sposób szczegółowy, co odróżnia ją od umów nienazwanych; umowa konsensualna – dochodzi do skutku przez samo złożenie zgodnych oświadczeń woli współników, bez konieczności spełnienia dodatkowych czynności (jak wydanie rzeczy itp.); umowa wielostronna – może być zawarta przez więcej niż dwie strony (dowolna liczba założycieli); umowa obligacyjna (zobowiązująca) – kreuje zobowiązania po stronie współników, głównie do wniesienia wkładów i współdziałania w utworzeniu spółki; oraz umowa kauzalna – jej skuteczność jest związana z istnieniem uzasadnionej przyczyny prawnej (*causa*), którą jest zamiar utworzenia i prowadzenia przedsiębiorstwa w formie spółki. Ponadto, umowa spółki pełni rolę umowy założycielskiej (fundacyjnej) – jej zawarcie jest warunkiem powstania nowego podmiotu przewidzianego ustawą. Doktryna zwraca także uwagę na losowy (aleatoryjny) charakter umowy spółki: współnicy, rozpoczynając

²³ P. Tracz, *Charakter umowy spółki jawnej*, [w:] A. Pietrzak (red.), *Umowa spółki jawnej*, 2022, Lex.

²⁴ Por. A. Kidyba (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2022, art. 3, nb 6.

²⁵ J.P. Naworski, K. Strzelczyk, [w:] R. Potrzebszcz, T. Siemiątkowski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2013, komentarz do art. 301, nb 9; J. Frąckowiak, [w:] W. Pyziół (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2008, komentarz do art. 301, nb 20.

wspólne przedsięwzięcie, nie są w stanie przewidzieć wszystkich okoliczności i ryzyk związanych z funkcjonowaniem spółki, co odróżnia ten typ umowy od typowych kontraktów o ściśle określonych świadczeniach²⁶.

Mimo zobowiązaniowego charakteru umowa spółki nie jest klasyczną umową wzajemną w rozumieniu art. 487 KC. W umowie wzajemnej każda ze stron zobowiązuje się do świadczenia na rzecz drugiej (obie strony są jednocześnie dłużnikami i wierzycielami względem siebie). Natomiast w umowie spółki wspólnicy zobowiązują się do świadczeń nie wobec siebie nawzajem, lecz na rzecz odrębnego podmiotu – spółki. Wspólnicy nie mają względem siebie roszczeń o wniesienie wkładów czy wykonanie innych obowiązków wynikających z umowy; uprawnionym podmiotem jest tutaj spółka (która jednak w chwili zawarcia umowy dopiero zostaje zawiązana i uzyskuje byt prawny z chwilą rejestracji). W związku z tym trafnie podnosi się w literaturze, że konstrukcja umowy spółki odpowiada w pewnym stopniu *pactum in favorem tertii* – zobowiązania wspólników są spełniane na rzecz spółki, jako beneficjenta niebędącego pierwotnie stroną kontraktu²⁷.

Warto podkreślić, że choć spółka w organizacji nie ma jeszcze osobowości prawnej, to ustawodawca przyznaje jej ograniczoną podmiotowość prawną (zdolność prawna i sądowa – art. 11 § 1 KSH), co pozwala jej np. pozywać założycieli o wniesienie zadeklarowanych wkładów. Uwzględniając tę szczególną konstrukcję, Sąd Najwyższy stwierdził, że umowa spółki handlowej oraz wynikający z niej stosunek prawny nie mają cech umowy obligacyjnej w klasycznym rozumieniu – spółka nie jest dłużnikiem akcjonariusza, ani akcjonariusz nie jest wierzycielem spółki co do świadczeń wynikających z aktu założycielskiego²⁸. Tym samym, po zawiązaniu spółki, wspólnik uzyskuje status członka korporacji z określonymi prawami udziałowymi (m.in. prawem do dywidendy, prawem głosu, prawem udziału w majątku likwidacyjnym), ale nie powstaje typowy stosunek zobowiązaniowy jak między kontrahentami umowy cywilnej.

Umowa spółki jako czynność prawna podlega ogólnym regułom interpretacyjnym i ocenie ważności przewidzianym w przepisach kodeksowych, z uwzględnieniem szczególnych unormowań prawa handlowego. Sąd Najwyższy w wyroku z 20 kwietnia 2011 r. wyraźnie podkreślił, że umowa spółki jest umową cywilnoprawną, zawierającą szczególne cechy prawa handlowego, ale mimo to stanowi oświadczenie woli podlegające wykładni na podstawie art. 65 KC²⁹. Tym samym odrzucił pogląd, jakoby do interpretacji postanowień umowy spółki należało stosować wyłącznie przepisy KSH (np. art. 159), z pominięciem reguł wykładni kontraktów z KC. W praktyce oznacza to, że w razie sporu co do znaczenia zapisów umowy spółki należy w pierwszej kolejności zastosować reguły wykładni oświadczeń woli z art. 65 KC (kierując się zgodnym

²⁶ Ibidem.

²⁷ M. Romanowski, *Umowa spółki*, [w:] A. Szajkowski (red.), *Prawo spółek kapitałowych*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 16, Warszawa 2008, s. 102.

²⁸ Z uzasadnienia postanowienia SN z 26 stycznia 2011 r., sygn. akt IV CSK 284/10, OSNC-ZD 2012, Nr 1, poz. 1.

²⁹ Wyrok SN z 20 kwietnia 2011 r., sygn. akt I CSK 391/10, Lex nr 936480.

zamiarem stron i celem umowy, a nie tylko dosłownym brzmieniem). Dopiero po ustaleniu właściwej treści postanowienia można ocenić, czy nie narusza ono bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa.

Z uwagi na unikatowy charakter umowy spółki zakres zastosowania niektórych instytucji prawa zobowiązań jest tu ograniczony. Przykładowo, reguły dotyczące niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań (art. 471 i nast. KC) mają zastosowanie w odniesieniu do zobowiązań wspólnika wobec spółki (np. zwiłoka z wniesieniem wkładu może rodzić obowiązek odszkodowawczy), natomiast nie dotyczą stosunków między samymi wspólnikami wynikających z umowy, gdyż takich bezpośrednich zobowiązań między nimi brak. Również wypowiedzenie umowy na zasadach ogólnych nie jest dopuszczalne – wystąpienie wspólnika ze spółki odbywa się według szczególnych reguł (np. poprzez zbycie udziałów/akcji, ewentualnie rozwiązanie spółki za zgodą pozostałych wspólników albo z ważnych przyczyn orzeczeniem sądu).

Na marginesie warto wspomnieć o możliwości zamieszczenia w jednym dokumencie zarówno postanowień umowy spółki *sensu stricto*, jak i postanowień o charakterze ubocznym, niezwiązanych bezpośrednio z ustrojem spółki³⁰. W praktyce zdarza się, że wspólnicy włączają do aktu założycielskiego klauzule dotyczące np. dodatkowych zobowiązań między nimi (umowy wspólników, postanowienia o karach umownych, opcje odkupu udziałów itp.). Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że nie można wykluczyć, iż w dokumencie umowy spółki znajdują się również inne postanowienia, ustanawiające obowiązki wspólników względem siebie, niemające charakteru organizacyjnego. Takie postanowienia, choć zamieszczone w tym samym akcie, nie stanowią jednak integralnej części umowy spółki. Mają one charakter odrębnej umowy (umowy dodatkowej między wspólnikami), wobec której stosuje się ogólne reguły prawa cywilnego, w tym pełną zasadę swobody umów (art. 353 § 1 KC) i reguły interpretacyjne z art. 65 KC. Co ważne, do tych postanowień nie mają zastosowania ograniczenia wynikające z przepisów KSH dotyczące treści umowy spółki, np. zakazy z art. 304 § 3–4 KSH czy wymogi co do formy. Sąd Najwyższy podkreślił, że wspólnicy mają swobodę wyboru formy, w jakiej wyrażają swoją wolę (art. 60 KC) – mogą więc włączyć do aktu notarialnego umowy spółki także inne porozumienia, choć z prawnotechnicznego punktu widzenia stanowią one odrębny stosunek obligacyjny między nimi. Rozróżnienie to ma doniosłe skutki, tzn. ewentualna nieważność lub bezskuteczność takiej dodatkowej umowy między wspólnikami (np. umowy inwestycyjnej) nie pociąga za sobą nieważności właściwej umowy spółki. Dzięki temu stabilność bytu spółki nie jest zagrożona przez spory dotyczące pobocznych uzgodnień wspólników.

Reasumując, zawarcie umowy spółki kapitałowej należy ocenić jako czynność prawną szczególnego rodzaju, podlegającą generalnie reżimowi prawa cywilnego (zwłaszcza w fazie zawierania oraz oceny ważności), lecz modyfikowaną i uszczegółowioną

³⁰ Z uzasadnienia wyroku SN z 20 kwietnia 2011 r., sygn. akt I CSK 391/10, Lex nr 936480. Sąd Najwyższy wskazał m.in., że w dokumencie umowy spółki mogą znaleźć się postanowienia o charakterze obligacyjnym między wspólnikami, które nie stanowią części umowy spółki i nie wpływają na jej ważność.

przez przepisy prawa handlowego. Dualizm charakteru umowy spółki wpływa na swoistość jej traktowania: mimo że jest to umowa cywilna, to *post factum* – po powstaniu osoby prawnej – funkcjonuje ona jak statut organizacji, określający prawa i obowiązki uczestników korporacji. Taka podwójna natura wymaga od prawników elastycznej wykładni i stosowania zarówno zasad prawa zobowiązań, jak i odpowiednich norm prawa spółek. Orzecznictwo konsekwentnie wskazuje, że umowa spółki nie jest „zaklętym rezerwatem” prawa handlowego, lecz częścią porządku prawa cywilnego, co przesądza o konieczności stosowania do niej ogólnych zasad dotyczących czynności prawnych (chyba że szczególnie przepis stanowi inaczej).

Wnioski

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że spółka kapitałowa jako osoba prawna powstaje z mocy prawa po spełnieniu przewidzianych wymogów formalnych, zaś umowa (statut) spółki kapitałowej nie jest zwykłą umową wzajemną, lecz ma charakter quasi-normatywnego aktu konstytutywnego. Z jednej strony umowa spółki konstituuje nowy podmiot prawa – przyznaje mu ustawowo określoną podmiotowość (zdolność prawną, a w przypadku spółek kapitałowych także osobowość prawną) oraz określa podstawy jego ustroju wewnętrznego. Z drugiej strony na podstawie umowy powstają zobowiązania po stronie wspólników (np. obowiązek wniesienia wkładów, wykonania świadczeń dodatkowych), które skierowane są na rzecz spółki, a nie bezpośrednio na rzecz pozostałych wspólników. Umowa spółki kapitałowej posiada zatem podwójny aspekt: normatywny (organizacyjny) i obligacyjny. W płaszczyźnie wewnętrznej spółki oznacza to, że wspólnicy współdziałają dla realizacji wspólnego celu poprzez powołaną do tego korporację – przypomina to elementy konstrukcji *pactum in favorem tertii*, jako że świadczenia wspólników wykonywane są *de facto* na rzecz odrębnego podmiotu (spółki), będącego formalnym beneficjentem tych świadczeń.

Funkcja umowy (statutu) spółki jest zatem dwojaka: po pierwsze, stanowi niezbędny warunek powstania spółki (bez ważnie zawartej umowy spółki osoba prawna nie może zostać skutecznie zarejestrowana); po drugie, pełni rolę fundamentu ustroju wewnętrznego spółki już po jej zarejestrowaniu. Akt ten reguluje kluczowe elementy organizacji spółki, takie jak firma, przedmiot działalności, wysokość kapitału, skład i kompetencje organów, prawa i obowiązki udziałowców – zgodnie z wymogami KSH oraz w granicach określonych przez normy *iuris cogentis*. Ustalony w umowie (statucie) model współpracy między wspólnikami a spółką kształtuje ich wzajemne uprawnienia i obowiązki, zapewniając spójność prawną i organizacyjną działania przedsiębiorstwa. Wewnętrzne stosunki korporacyjne (między spółką a wspólnikami oraz między samymi wspólnikami w ramach spółki) mają charakter zbliżony do stosunków właścicielskich, co wyróżnia je na tle typowych stosunków obligacyjnych – wspólnicy nie świadczą sobie nawzajem, lecz razem wobec spółki tworzą substrat majątkowy i osobowy niezbędny do prowadzenia działalności.

Na szczególne podkreślenie zasługuje rola formalizmu prawnego w procesie tworzenia spółek kapitałowych. Wymóg sporządzenia umowy spółki w przepisanej formie (aktu notarialnego) oraz dokonania wpisu do rejestru odzwierciedla normatywną koncepcję osoby prawnej, wedle której dopiero fakt dopełnienia ustawowych formalności nadaje spółce przymiot podmiotowości prawnej. Ten sformalizowany tryb tworzenia osób prawnych służy istotnym celom ochronnym: zabezpiecza interesy wierzycieli i współników oraz zapewnia transparentność funkcjonowania spółek w obrocie. Notarialne poświadczenie umowy chroni przed nadużyciami i pochopnym zaciąganiem zobowiązań kapitałowych, zaś rejestracja ujawnia podstawowe informacje o spółce osobom trzecim. Rygory te podkreślają hierarchiczną pozycję umowy (statutu) jako „ustawy wewnętrznej” spółki, stojącej niżej tylko od samej ustawy (KSH) w porządku źródeł prawa korporacyjnego.

W nawiązaniu do sformułowanego wcześniej problemu badawczego, w wyniku przeprowadzonych badań naukowych, autor formułuje tezę badawczą polegającą na tym że, umowa (statut) spółki kapitałowej stanowi unikalną instytucję prawną o złożonym charakterze. Jest ona zarazem konstytutywnym aktem organizacyjnym, powołującym do życia nowy podmiot prawa, jak i wieloletnią umową korporacyjną wyznaczającą ramy współdziałania współników. Takie ujęcie pozwala wyjaśnić, dlaczego do umowy spółki mają zastosowanie zarówno ogólne reguły dotyczące czynności prawnych (np. zasada swobody umów i wynikające z niej ograniczenia, przepisy o wadach oświadczeń woli, reguły wykładni kontraktów), jak i swoiste normy prawa spółek (np. przepisy o zmianie umowy spółki większością głosów, szczególne sankcje za naruszenie przepisów o kapitale zakładowym czy postanowienia o ochronie praw mniejszości). Dualistyczna natura umowy spółki nie jest zatem sprzecznością, lecz cechą stanowiącą o jej istocie, łącząc elementy prywatnej autonomii woli założycieli z elementami ustawowej regulacji ustroju osoby prawnej. Taka synteza zapewnia spółce kapitałowej elastyczność działania (pochodzącą z uzgodnień między współnikami) przy jednoczesnym zagwarantowaniu minimum ładu korporacyjnego wymaganego przez ustawodawcę. W efekcie umowa (statut) spółki kapitałowej jawi się jako szczególny rodzaj czynności prawnej o charakterze normatywnym i konstytutywnym, w której jednocześnie ujawnia się zobowiązaniowy charakter relacji współników z tworzonym przez nich podmiotem. Ta dwoistość stanowi fundament prawa spółek, umożliwiając pogodzenie zasady swobody umów z koniecznością ochrony interesu publicznego i bezpieczeństwa obrotu w zakresie funkcjonowania osób prawnych.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Dumkiewicz A., Kidyba A., *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, 2025, Lex.
- Hajos-Iwańska A., *Nieważność czynności prawnych w prawie spółek kapitałowych*, Warszawa 2014.
- Kidyba A. (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 1: *Komentarz do art. 1–300 k.s.h.*, 2015, Legalis.
- Kidyba A. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2022.
- Makowski W., *Kodeks handlowy. Komentarz*, Kraków 1934.
- Mazur P., *Umowa spółki jako pactum in favorem tertii*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 1.
- Opalski A. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2018.
- Opalski A. (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 1A: *Spółki osobowe. Komentarz. Art. 1–36*, 2024, Legalis.
- Potrzeszcz R., Siemiątkowski T. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2013.
- Pyzioł W. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Rodzynkiewicz M., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, 2018, Lex.
- Romanowski M., *Umowa spółki*, [w:] A. Szajkowski (red.), *Prawo spółek kapitałowych*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 16, Warszawa 2008.
- Szajkowski A. (red.), *Prawo spółek osobowych*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 16, 2016, Legalis.
- Tracz P., *Charakter umowy spółki jawnej*, [w:] A. Pietrzak (red.), *Umowa spółki jawnej*, 2022, Lex.
- von Gierke O., *Deutsches Privatrecht*, Band 1: *Allgemeiner Teil u. Personenrecht*, Lipsk 1895.
- Załuśki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, 2024, Legalis.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2125 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1360 z późn. zm.).

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z 26 stycznia 2011 r., sygn. akt IV CSK 284/10, OSNC-ZD 2012, Nr 1, poz. 1.
- Wyrok SN z 27 lutego 2003 r., sygn. akt IV CKN 1811/00, Lex nr 83832.
- Wyrok SN z 20 kwietnia 2011 r., sygn. akt I CSK 391/10, Lex nr 936480.

The legal nature of the agreement (statute) of a capital company

Summary

The article analyzes the legal character of a capital company's contract (statute) as a constitutive act establishing a new corporation as a legal person. In the introduction, the research objective is outlined: to demonstrate the dual nature of the capital company's contract, which combines the features of a normative act (the internal "statute" of the organization) and a contract among the shareholders. A dogmatic-legal method was applied, based on an analysis of the provisions of the Commercial Companies Code and the Civil Code regarding the formation of companies and the validity of legal acts, supplemented by a historical-legal perspective (the genesis of the concept of a legal person) and a comparative law perspective (the Anglo-Saxon memorandum and articles of association).

In the subsequent sections, the normative concept of the creation of legal persons is discussed – according to which a company acquires legal personality upon registration – along with the doctrinally disputed nature of the company's contract as both a private normative act and a contract under the law of obligations. An analysis of legal doctrine and Supreme Court jurisprudence leads to the conclusion that the company's contract (statute) fulfills a dual function: it is a prerequisite for the company's formation and simultaneously serves as its internal corporate "law". Consequently, it combines normative and contractual elements, ensuring the company's organizational cohesion while preserving the civil-law nature of the relations between the shareholders and the company. The formal requirements of the founding act (a notarial form and registration) serve to ensure certainty in commercial transactions and to protect the interests of shareholders and creditors.

Keywords: agreement, statute, capital companies, legal act